
ІНТЕГРАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: ЗДОБУТКИ ЗАКАРПАТСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті узагальнено основні напрями інтегрування України у світовий освітній простір, здобутки Закарпатського державного університету у цій сфері. Визначено форми і напрями міжнародного співробітництва ЗакДУ з досліджуваної проблематики.

Розглянуто такі аспекти, як впровадження інформаційно-інноваційних технологій, розроблення комплексів навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, створення електронних підручників і посібників, проведення міжнародних науково-практичних конференцій.

Ключові слова: Болонська декларація, інтеграція, освіта, Закарпатський державний університет, співробітництво, навчально-методичний комплекс.

Артёмов И. В. Интеграция высшего образования Украины в мировое образовательное пространство: вклад Закарпатского государственного университета. В статье обобщены основные направления интеграции Украины в мировое образовательное пространство достижения Закарпатского государственного университета в обозначенной сфере. Определены формы и направления международного сотрудничества ЗакГУ.

Рассмотрены такие аспекты, как внедрение информационно-инновационных технологий, разработка комплексов учебно-методического обеспечения образовательного процесса, создание электронных учебников и пособий, а также проведение международных научно-практических конференций.

Ключевые слова: Болонская декларация, интеграция, образование, Закарпатский государственный университет, сотрудничество, учебно-методический комплекс.

Artyomov I. Higher education integration of Ukraine into the world education space: the contribution of the Transcarpathian State University. The article summarizes the main achievements of the Transcarpathian State University in the area of integration into the world education space. Forms and directions of international cooperation of TSU concerning the studied problems are determined.

Such aspects as application of information and innovative technologies, working out of training complexes for educational process, creation of electronic textbooks and manuals, and conducting of international scientific conferences are considered.

Keywords: *the Bologna Declaration, integration, education, Transcarpathian State University, educational and methodical complex.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Курс України на європейську інтеграцію потребує якісних змін у сфері науки і освіти, динамічного інтеграційного поступу в європейський простір вищої освіти, базові положення якого чітко виписані у Болонській декларації.

Інтеграція України в європейський освітній простір потребує вироблення нових механізмів співробітництва з урахуванням вимог Болонської декларації, серед яких: обмін випускниками вузів, вирішення проблеми юридичного визнання дипломів українських вузів у країнах Європейського Союзу; створення умов з метою недопущення «відтоку мізків» з нашої держави; адаптування законодавства України до вимог Євросоюзу; підготовка фахівців, спроможних захистити інтереси країни у жорстких умовах світової конкуренції, розроблення сучасних навчальних посібників.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. Проблемам інтеграції вищої освіти України у європейський освітній простір приділяється значна увага, про що свідчать фундаментальні наукові праці таких вітчизняних вчених і педагогів, як В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, В. І. Луговий, М. З. Згуровський, М. Ф. Степко, Л. І. Федулова та ін.

Виклад основного матеріалу. Глобальні інтеграційні процеси сучасного світу – об'єктивна і закономірна тенденція розвитку усіх сфер суспільного життя. Україна як така, що належить до групи найбільших європейських країн (і за чисельністю населення, і за територією), стратегічно не може перебувати поза цивілізаційними процесами сучасності, що характеризуються такими поняттями, як багатополярність, глобалізація та взаємозалежність [8].

В умовах світової глобалізації, змінності, конкурентності й мобільності Європою обрано інтеграційний інтелектуально-інноваційний шлях розвитку із збереженням цінності європейської різноманітності, громадянської активності і відповідальності. Сутнісним проявом цього вибору стали Болонський процес (1999 р.) щодо створення європейського простору вищої освіти (ЄПВО) і Лісабонська стратегія (2000 р.) побудови європейського дослідницького простору (ЄДП). Період формування цих просторів продемонстрував їх закономірні зближення і зв'язок, взаємозумовленість і взаємопроникнення. Приміром, сьогодні неможливо розглядати Болонський процес, не враховуючи Лісабонської стратегії, що вкотре засвідчило Бельгійське (Лювен і Новий Лувен) комюніке „Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти в новому десятиріччі”, яке прийнято 29 квітня 2009 р. на рівні міністрів, відповідальних за вищу школу. І навпаки, реалізація Лісабонської стратегії потребує безпосередньої участі вищої школи як для підготовки дослідницького персоналу, так і проведення досліджень та розробок [4].

Україна офіційно приєдналася до Болонського процесу тільки на щорічній конференції міністрів вищої освіти європейських держав у Бергені (Норвегія) підписанням 19.05.2005 р. Болонської декларації. На ній міністри 45 держав вищої освіти європейських країн, у тому числі України, 20 травня 2005 р. прийняли підсумкове комюніке “Європейський простір вищої освіти – досягнення цілей”. Ним визначалися пріоритети у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти до 2010 р. Підписання Україною цих документів започаткувало реальне приєднання нашої держави до Болонського процесу та офіційне осмислення і впровадження в навчальний процес національними інституціями його принципів.

У Комюніке учасників конференції підтверджувалась готовність країн-учасниць координувати в рамках Болонського процесу «політику зі створення Загальноєвропейського простору вищої освіти (ЗПВО) до 2010 р.» та допомагати країнам, що приєдналися до цього процесу, в реалізації його цілей.

Визначалися і ближні цілі та завдання (на період до 2007 р.), у т. ч.:

- впровадження стандартів і принципів забезпечення якості;
- впровадження національних кваліфікаційних рамок;
- присудження та визнання подвійних дипломів, зокрема на рівні доктора;
- створення можливостей для гнучких траєкторій навчання у вищій освіті, включаючи процедури визнання попереднього навчання.

Виходячи з цього, Комюніке визначило намір створити до 2010 р. загальноєвропейський простір вищої освіти, забезпечити вагомий внесок у створення суспільства, заснованого на знаннях, принципах якості та прозорості при збереженні національних цінностей та розмаїття культур.

Для досягнення цих завдань було визначено курс на:

- зміцнення партнерства між ВНЗ України та зарубіжних країн;
- інтенсифікацію діалогу між державними установами, приватними підприємствами та іншими інститутами суспільства з метою підвищення можливостей працевлаштування випускників з кваліфікацією бакалавра, у тому числі на державній службі;
- підвищення якості знань на основі використання нових методик навчання та наукової роботи;
- залучення студентів до міжнародної співпраці;
- поліпшення якості внутрішніх механізмів контролю та їх взаємозв'язку із зовнішніми системами;
- ратифікацію Лісабонської конвенції про визнання студентів та періодів їх навчання, виконання принципів та їх інкорпорацію в національне законодавство;
- підтримку доповнень Лісабонської конвенції про визнання подвійних дипломів двох або більше країн ЗПВО;
- можливість подальшого навчання протягом усього життя.

Цей процес – складова і один з пріоритетних напрямів внутрішньої і зовнішньої соціально-економічної і політичної стратегії України на шляху входження її в єдине євро-

пейське політичне, економічне, інформаційне, правове і культурне середовище. Мета – забезпечити піднесення на рівень кращих європейських і світових стандартів якості життя українського суспільства, виходячи з того, що наука і освіта, стан здоров'я нації, стали визначальними факторами ефективності суспільного виробництва.

Шлях розв'язання цих проблем – поліпшення якості навчально-виховної та наукової роботи, її ефективності, економії суспільних ресурсів, виявлення та використання інтелектуальних ресурсів суспільства. Це вимагає подолання в усіх ланках та на всіх рівнях організації навчально-методичної та наукової роботи віджилих стереотипів мислення учасників навчально-виховного процесу, вироблення і впровадження нових методичних, організаційно-технічних прийомів здійснення освітньої та наукової діяльності.

Ці мотиви були покладені в основу державних рішень про приєднання України до Болонського процесу, інтеграцію української освіти і науки в єдиний європейський освітній і науковий простір, комплексної програми заходів МОН України. Це і наслідок світових процесів глобалізації економіки в умовах наростаючої конкуренції, яка за сучасного науково-технічного прогресу є похідною від конкуренції на ринку праці. Її зміст дедалі більше визначається інтелектуальним потенціалом в освітньо-науковій сфері суспільного виробництва [6].

Глобальні процеси в національних системах освіти суттєво впливають на систему освіти в Україні. Підтвердженням цього є динамічний розвиток процесів, започаткованих Болонською декларацією в провідних вузах держави. Діалектичний розвиток освітніх систем та впровадження основних положень названого документа пояснюється поширенням європейської та світової наукової культури, що ґрунтується на університетському прагненні пошуку істини і збагаченні досвіду навчання. Результатом цих процесів є розширення відкритості національних наукових і освітніх просторів, що сприяє обміну досвідом та ідеями.

Саме тому ЗакДУ за 15 років діяльності став членом низки міжнародних наукових організацій Європи і виконує спільні угоди про співробітництво з 35 вузами-партнерами з 12 країн.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [5] наголошується, що в країні уже зроблено конкретні кроки щодо інтеграції вітчизняної вищої освіти в міжнародний освітній простір. Практика роботи Закарпатського державного університету засвідчує, що зазначений процес потребує якісних змін, адже сучасне суспільство, яке пристосовується до проблем глобалізації, потребує чіткої відповіді на багато запитань щодо впровадження новітніх технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах інтеграційного характеру.

З метою дослідження пріоритетів, принципів та напрямів реформування вітчизняної вищої освіти, окреслення шляхів її інтеграції в європейський і світовий освітній простір, вироблення і впровадження відповідних рекомендацій Закарпатський державний університет спільно з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту запровадив з 1999 року щорічні міжнародні науково-практичні конференції.

Їх постійними організаторами є Закарпатський державний університет, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київський університет права Національної академії наук України, Братиславський економічний університет, Кошицький технічний університет, Кошицький університет ім. П.І. Шафарика, Академічне товариство імені Михайла Балудянського (Словацька Республіка), Дебреценський університет ім. Л. Кошута, Мішкольцький університет, Західноугорський університет (Угорщина), Жешовський університет (Польща), Пльзенський університет (Чеська Республіка), Університет м. Арад (Румунія), Університет ім. Матея Бела у місті Банська Бистриця, Празький економічний університет, Педагогічний інститут м. Ніредьгаза, Повітовий науковий музей у м. Сату-Маре, Міжнародний інститут підприємництва і права у м. Прага.

За час, що минув, проведено 23 такі конференції. Їх учасниками були понад 1500 вчених з 8 країн, які піддали глибокому аналізу теоретичні і практичні аспекти адаптації національної освіти України до європейських стандартів і вимог Болонського процесу і виробили практичні рекомендації щодо впровадження складових механізму забезпечення процесу інтеграції в європейський освітній простір на основі використання кращого досвіду вищої школи України.

Матеріали конференцій, наукові розвідки їх учасників дозволили виробити аналітичні оцінки стану формування єдиного європейського освітнього і наукового простору, окреслити шляхи модернізації національної вищої школи, виокремити гальмівні чинники цього процесу. За матеріалами конференцій університетом опубліковано понад 1000 наукових статей, які вміщені у 22 випусках збірника наукових праць – «Міжнародного наукового вісника». Цей збірник у 2010 році отримав міжнародний стандартний серійний номер ISSN, що дає можливість науковцям із 130 країн світу користуватися його публікаціями.

Ще одним напрямом наукової та навчальної роботи Закарпатського державного університету щодо забезпечення інтеграції науки і освіти як необхідної умови підвищення якості підготовки фахівців стала розробка і видання навчально-методичного забезпечення нового покоління. При розробленні підручників і навчальних посібників викладачами університету враховані як сучасні навчально-методичні вимоги, так і новаторські підходи. Зокрема, НН Інститут євроінтеграційних досліджень ЗақДУ підготував серію навчальних комплексів з проблем євроінтеграції України під загальною назвою «Євроінтеграція: український вимір».

У навчально-методичний комплекс з питань європейської інтеграції України, розроблений Інститутом, входять навчальні посібники, хрестоматії, довідкова література (глосарії), навчально-методичні посібники. 11 з них мають гриф МОНМС України. Комплекс доповнюють супровідні видання: збірники наукових праць за матеріалами тематичних міжнародних науково-практичних конференцій, проведених ЗақДУ.

Поєднання в одній серії видань навчального, наукового, навчально-методичного та довідкового матеріалу, наявність логічних зв'язків та взаємодоповнюючих модулів між випусками зумовило високий рівень викладення і засвоєння студентами навчального матеріалу.

Поглиблене теоретичне осмислення принципів і пріоритетів процесу інтеграції вищої освіти України до європейського і світового освітнього простору знайшли відображення в ґрунтовних виданнях ЗақДУ, датованих 2011 роком, – двох монографічних дослідженнях: «Філософія інтеграції» [9] та «Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи» [3] і навчальному посібнику «Концептуальні і правові основи формування європейського освітнього простору» [1].

Серед основних складових роботи вузів України з реалізації положень Болонської декларації пріоритетним є міжнародне партнерство, як важливий механізм інтегрування в європейський і світовий освітній простір. Враховуючи це у Закарпатському державному університеті розроблено концептуальну модель розвитку міжнародного співробітництва, яка передбачає:

- досягнення міжнародних стандартів якості у галузі дослідницьких та навчальних програм; гармонізацію навчальних планів університету з навчальними планами провідних європейських вузів за відповідними освітніми програмами;
- забезпечення відповідно до вимог Болонського процесу мобільності студентів;
- впровадження та реалізацію програм спільних дипломів як ефективного засобу підвищення конкурентоздатності ЗақДУ на ринку освітніх послуг;
- участь ВНЗ у міжнародній науково-дослідній діяльності;
- розвиток міжнародної діяльності як засобу реалізації якості освітньої діяльності університету, посилення її виховної ролі;
- розвиток мовної підготовки викладачів і студентів;
- забезпечення зростаючого вкладу міжнародної діяльності у фінансову потужність університету.

Університетом укладено та успішно виконується понад 30 угод про міжнародне співробітництво у сфері освіти і науки з вищими навчальними закладами та науковими установами Словаччини, Чехії, Польщі, Румунії, Угорщини, Франції, Німеччини та США [2]. Поряд з цим міжнародне співробітництво ЗақДУ здійснюється за численними напрямками, серед яких визначальними є:

- реалізація спільних наукових та освітніх проєктів у галузі права, інформатики, економіки, міжнародних відносин та міжнародного бізнесу;
- обмін студентами, аспірантами та викладачами;
- спільне видання наукової та науково-методичної літератури;
- забезпечення стажування та навчання науково-педагогічних працівників і студентів у провідних навчальних закладах зарубіжжя та навчання за програмами зарубіжних вишів;
- організація міжнародних науково-практичних конференцій, симпозіумів, семінарів, круглих столів тощо.

Зростанню міжнародного авторитету провідних вчених університету значною мірою сприяє членство ЗақДУ у міжнародних освітніх та наукових організаціях: Асоціації університетів Карпатського регіону, Академічному товаристві ім. М. Балудянського (Словаччина). Ректор ЗақДУ професор Ващук Ф.Г. є дійсним членом Клубу ректорів Європи.

Освітні та наукові здобутки вишу високо оцінили представники експертного комітету Європейського саміту лідерів, нагородивши ЗақДУ почесною відзнакою “Європейська якість” за внесок у розвиток інтеграційних процесів вищої освіти, науки, бізнесу і культури.

Закарпатський державний університет був удостоєний також відзнаки «Best Enterprises of Europe Prize» («Краще підприємство Європи») за найбільш динамічний розвиток у галузі вищої освіти.

У відповідності з домовленостями університети здійснюють пошук джерел фінансування для реалізації спільних

освітніх програм, в т.ч. за рахунок грантів, що фінансуються фондами Європейського Союзу. Зокрема, на кошти Центру теології та природничих наук (м. Берклі, США) були проведені курси-семінари “Наука у віці релігійного ренесансу” в межах програми «Наука і релігія». ЗакДУ спільно з Масачусетським університетом (м. Амхерст, США) було розроблено проект програми “Державне управління”, на виконання якої урядом США (Інформаційна агенція США) виділено грант на 240 тис. доларів США, що дозволило забезпечити навчання закарпатських студентів у США з метою отримання кваліфікації фахівців з адміністративного управління [7].

Після вручення відповідних сертифікатів їх було включено до кадрового резерву апарату управлінь Закарпатської обласної державної адміністрації. У рамках програми «Свобода і верховенство закону: уроки для держави у перехідному періоді» Темплтонською Фундацією Свободи проведено спільне навчання студентів університету з отриманням міжнародних дипломів.

Ряд науково-педагогічних працівників стали переможцями Програми обміну ім. Фулбрайта і пройшли стажування у зарубіжних вищих навчальних закладах. Науковці ЗакДУ є експертами багатьох грантових програм Європи. Значна увага приділяється стипендіальним проектам та грантам. Розроблено понад 30 проектів для участі у грантових програмах.

Проведено лекції та практичні заняття щодо правильності оформлення проектів та апікаційних форм. Започатковано зустрічі для студентів та викладачів з представниками стипендіальних проектів. Відповідно до програм двостороннього та багатостороннього міжнародного обміну більше 250 студентів взяли участь у зарубіжних конференціях і семінарах.

Новим кроком на шляху до єдиного європейського освітнього простору є міжнародне партнерство університету згідно з програмою подвійних дипломів з університетами Франції, Словаччини, Чехії та Польщі. Так, у 2011 році

ЗақДУ спільно з Кошицьким технічним університетом та Університетом м. Ніцци – Софія-Антіполіс подали заявку на участь у конкурсному проєкті «TEMPUS – 4» під назвою «Європейська освіта в галузі економіки, подвійні дипломи у Закарпатському державному університеті» (EURODIP).

Угода про співробітництво між Закарпатським державним університетом та Університетом м. Ніцци – Софія-Антіполіс (Франція) передбачає введення в ЗақДУ франко-української програми навчання, яка дозволить студентам нашого навчального закладу здобути одночасно український та французький дипломи бакалавра з економіки та менеджменту. В університеті навчання студентів за цією програмою розпочалося 1 жовтня 2009 р.

З урахуванням різних термінів навчання для отримання диплома бакалавра за французькою (3 роки) та українською (4 роки) програмами, на першому курсі студенти поглиблено вивчають французьку мову, адже частина лекцій в майбутньому читатиметься викладачами партнерського університету.

Відповідно до угоди про співробітництво по завершенні програми студенти матимуть можливість проводити дослідження чи продовжити навчання у вузі-партнері з метою отримання науково-освітнього ступеня магістра і доктора. Франко-українська програма Закарпатського державного університету надає можливість українським студентам отримати одночасно український і французький дипломи з економіки і менеджменту: диплом освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» у Закарпатському державному університеті та диплом ступеня «бакалавр» в університеті Ніцци – Софія Антіполіс.

Такий підхід до планування, організації і проведення навчального процесу та наукових досліджень спільно із зарубіжними навчальними закладами дозволяє не лише ефективно реалізувати навчальні плани та оптимізувати управління навчальним процесом, а й забезпечувати якісну підготовку фахівців.

Зусиллями ЗакДУ та Міжнародного інституту підприємництва і права у м. Прага (Чехія) реалізовано проект спільного навчання та взаємного визнання дипломів. Празькі студенти здобувають ступінь магістра за інтегрованими навчальними планами ЗакДУ відповідно до вимог Болонського процесу. Українські дипломи про вищу освіту нострифіковані Західночеським університетом (м. Пльзень).

З 2010 р. діє словацько-українська програма для магістрів. Студенти ЗакДУ мають змогу навчатися у магістратурі Кошицького виробничо-господарського факультету Братиславського економічного університету за спеціальностями «Облік і аудит», «Фінанси та кредит» на безкоштовній основі.

У 2012 р. міжнародне партнерство ЗакДУ з вузами провідних країн ЄС збагатилось співпрацею з Варшавським університетом фінансів та управління за програмою подвійних дипломів.

Польсько-українська магістерська програма подвійних дипломів дає унікальну можливість студентам ЗакДУ одночасно навчатися у двох університетах, здобуваючи український та європейський дипломи. Програма передбачає інтенсивне вивчення фахових дисциплін, поглиблене – польської мови. Студенти матимуть можливість отримати сертифікат з англійської мови Кембриджського університету, брати участь у міжнародному студентському обміні та проходженні практики у рамках стипендіальної програми «Erasmus».

Закарпатський державний університет оголосив конкурс серед студентів на участь у польсько-українській магістерській програмі подвійних дипломів за спеціальностями: «психологія», «право», «менеджмент», «управління та адміністрація», «політологія», «фінанси та бухгалтерський облік».

Здобувши диплом освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», студенти Закарпатського державного університету можуть вступати до магістратури Університету фінансів та

управління у м. Варшава (Польща). Студенти університету матимуть можливість проходити практику в різних приватних і державних установах Польщі та інших країн ЄС.

Крім того, завдяки домовленості між навчальними закладами, студенти ЗақДУ отримуватимуть комплексну допомогу в процесі навчання і працевлаштування протягом усього терміну навчання у Варшаві.

Але поряд з позитивами на шляху інтегрування у ЄПВО є багато викликів, які потребують вирішення. Погоджуємось з думкою академіка В.І.Лугового про те, що існує необхідність формування і впровадження національної концепції якості вищої освіти, що сумісна з європейськими критеріями якості вищої освіти (ЄКЯВО) і водночас ураховує традиції, особливості та можливості вітчизняної вищої школи; створення системи гарантування якості вищої освіти в Україні на основі національної концепції якості вищої школи.

Зрослі завдання з реформування вітчизняної вищої освіти в Україні потребують подальшого зміцнення організаційно-кадрового потенціалу підготовки і прийняття відповідних рішень, його подальшої концентрації на дослідженнях актуальних проблем Болонського процесу, зокрема у зв'язку з уточненням принципів і пріоритетів, пролонгацією цього процесу до 2020 р.

Для забезпечення державно-громадського підходу до вдосконалення вищої школи потрібно посилити інституційну основу загальнонаціональної фахової дискусії та вироблення погоджених рішень із зазначеної проблематики.

З метою посилення кадрового і дослідницького потенціалу, зорієнтованого на розв'язання проблем трансформації вищої освіти в контексті сучасних тенденцій, важливо відповідним чином спрямувати тематику фундаментальних наукових досліджень.

Потрібно також розвивати співробітництво із закордонними інституціями та міжнародними організаці-

ями, зокрема брати асоційовану участь (за прикладом Росії) у системному порівняльному аналізі освіти, що дасть змогу краще усвідомити вимоги та перевірити запропоновані засади, що сприятиме динамічному поступу вищої школи України до європейського та світового простору.

Слід об'єктивно визнати, що на шляху інтегрування у світовий і європейський простір існує чимало стримуючих факторів і викликів. Окремі з них, на наш погляд, такі:

1. Можливе «вихолощення» в процесі інтеграції існуючих традицій і потужних можливостей вітчизняної вищої освіти, яку слід не руйнувати, а вдосконалювати і розвивати на основі національної концепції вищої освіти.

2. Посилення імміграції висококваліфікованих спеціалістів і загалом «мізків», якщо не створювати їм належних умов праці і відповідної її оплати.

3. Недостатність науково-методичного, кадрового, матеріально-технічного і фінансового забезпечення для реалізації положень Болонського процесу в Україні.

4. Надлишкова регламентація та недостатня гнучкість адаптування навчальних програм з багатьох дисциплін і неготовність багатьох вузів формувати нові компетенції випускників, з урахуванням мобільності ринку праці.

5. Гострою залишається проблема використання іноземних мов, незважаючи на те, що у прикордонних регіонах більшість населення спілкується двома-трьома мовами сусідніх країн.

Висновки. У запропонованій статті ми розглянули стан і етапи інтеграції вищої школи України до світового і європейського освітнього простору на прикладі Закарпатського університету, робота якого отримала визнання науковців та організаторів міжнародних наукових виставок «Освіта і кар'єра», «Сучасна освіта і Україна», а також відзначена

престижними нагородами «Європейська якість» та «Вуз Європи, який найбільш динамічно розвивається».

Напрацьований досвід співпраці з 35 вузами-партнерами з 12 країн, щорічні (двічі на рік) міжнародні науково-практичні конференції, що організовує і проводить університет на базі кращих вузів сусідніх країн-членів ЄС (Словаччина, Румунія, Угорщина), дозволяють об'єктивно оцінювати пройдений шлях та збагатитись новими формами співпраці з реалізації вимог і завдань Болонського процесу.

Важливо зазначити, що за роки, які пройшли з часу приєднання України до Болонської декларації, зроблено чимало корисного для розвитку і вдосконалення вищої освіти, незважаючи на існуючі виклики. Для їх подолання, на наш погляд, знадобиться багато сил і часу, але реалізація Національної програми розвитку вищої освіти 2012-2020 і нової редакції Закону України «Про вищу освіту» дозволить Україні повернутись у царині освіти на провідні позиції в Європі і світі.

Список використаних джерел

1. Артёмов І.В. Концептуальні і правові основи формування Європейського освітнього простору: навч. посіб. / І.В. Артёмов, О.М. Ващук; за ред. Ф.Г. Ващука, В.І. Лугового. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. – 568 с.
2. Ващук Ф.Г. Актуальні аспекти й особливості інтеграції вищої школи України в європейський освітній простір / Ф.Г. Ващук // Геополітика України: історія та сучасність: зб. наук. пр. Вип.1. – Ужгород: Ліра, 2009. – 312 с. – С.238-254.
3. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за заг. ред. Ф.Г. Ващука. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. – 560 с.
4. Луговий В.І. Інтеграція в європейські простори вищої освіти і досліджень – важлива складова геополітики України: успіхи і труднощі реалізації / В.І. Луговий // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. Вип.1. – Ужгород: Ліра, 2009. – 312 с. – С.255-270.

-
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf>
 6. Олексик Х.М. Еволюція Болонського процесу та його організаційно-правове забезпечення в Україні /Х.М.Олексик//Інтеграція в європейській освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія /За заг. ред. Ф.Г. Ващука. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. – 560 с. – С.69-82.
 7. Офіційний веб-сайт Закарпатського державного університету. – Режим доступу: <http://www.zakdu.edu.ua>
 8. Суліма Є.М. Глобалістика: підручник / Є.М. Суліма, М.А. Шепелєв. – К.: Вища школа, 2010. – 544 с. – С.5.
 9. Філософія інтеграції: монографія / За заг. ред. В.Д.Бондаренка, Ф.Г.Ващука. – Ужгород: ЗақДУ, 2011.

(Міжнародний науковий вісник: збірник наукових статей за матеріалами XXV Міжнародної науково-практичної конференції, Ужгород – Кошице – Мішкольц, 27-30 листопада 2012 року / ред. кол. Ф.Г.Ващук (голова), Х.М.Олексик, І.В.Артёмов та ін. – Ужгород: ЗақДУ, 2013. – Вип.6(25). – С.151-159.)